

УДК 658.15

Л.С. МАРТЮШЕВА, к.е.н., доц., ЧІБС УБС НБУ, Черкаси

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В роботі представлена та охарактеризована система принципів організації фінансової безпеки підприємств.

It is presented and characterized in the work the system of financial safety organization principles at the enterprises.

Ключові слова: фінансова безпека, загрози, принципи.

Вступ. Однією із умов життєдіяльності підприємств у ринкових умовах є уміння його системи управління організувати систему безпеки, яка із певною мірою достовірності повинна гарантувати уникнення загроз, що формуються в системі його зовнішнього та внутрішнього середовищ. Особливої гостроти дана проблема набуває в період фінансової кризи.

Постановка задачі. У сучасній економічній та правовій літературі представлені думки учених та практиків відносно означеної проблеми. Так, у розвиток Концепції (основи державної політики) національної безпеки України, схваленої Верховною Радою України 16 січня 1997 року [1], свої дослідження щодо фінансової безпеки держави присвятили такі вітчизняні вчені як Ю.Дудка, В. Буришев, В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, В. Мунтіян [7,9,12,13]. У роботах Г.Андрощук, О.Ареф'євої, Г. Козаченко, А.Кириченко, І.Медведевої, М.Погосової, С.Шкарлет представлено теоретико-методичні та практичні дослідження оцінки фінансової безпеки діяльності суб'єктів господарювання [2,3,6,8,10,11,14,15,16], де автори виділяють окремі складові проблеми економічної безпеки підприємств, зокрема: комерційної таємниці [2], захисту інформації [9], кадрової безпеки [14], організації на підприємствах системи фінансового менеджменту [8]. Достатньо ґрунтовно проблемні питання, які виникають у фінансовому секторі економіки держави подано в роботі О.Барановського [5].

Однак, на наш погляд, фінансова безпека, будучи складовою системи економічної безпеки діяльності підприємства в цілому, вимагає подальших досліджень, особливо на рівні діяльності підприємницьких структур. Це пов'язано з тим, що в системі основної стратегічної цілі підприємства та його тактичних заходів фінансова стратегія і тактика посідають головне місце, забезпечуючи фінансовими ресурсами досягнення мети усіх підстратегій (маркетингової, кадрової, техніко-технологічної, інформаційної, тощо) його ефективною стабільною діяльністю та розвитку.

На даний момент не існує однозначного визначення категорії «фінансова безпека». Ми погоджуємось з точкою зору О.Барановського відносно проблемності визначення цієї категорії, оскільки, як вказує автор: «Поняття фінансової безпеки так само широке, як, власне, й тлумачення фінансів як системи економічних відносин, що виникають в процесі створення та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. А відтак - фінансова безпека являє собою надзвичайно складну систему, яку утворюють ряд підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку» [4, с.13].

Методологія. Відсутність однозначного визначення сутності фінансової безпеки в цілому і фінансової безпеки діяльності підприємства, зокрема, вимагає подальших теоретико-методологічних та практичних досліджень цього явища. Особливої уваги потребує уточнення системи базових принципів щодо організації фінансової безпеки діяльності підприємств, що і є метою даної роботи.

Результати дослідження. Аналіз та результати узагальнення публікацій з проблеми організації фінансової безпеки підприємств дозволив визначити систему базових принципів, до яких слід віднести їх перелік, представлений в табл.1.

Нижче подано обґрунтування вказаних принципів, без дотримання яких неможливо сформулювати дієвий механізм уникнення чи подолання загроз зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Принцип 1. Організація фінансової безпеки діяльності та розвитку підприємництва повинна здійснюватись з урахуванням впливу як окремих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, так і їх синергетичного ефекту.

Захист від зовнішнього середовища, де діють чинники макроекономічного характеру, включаючи стан та напрямки розвитку загальноекономічних інтересів держави, кон'юнктури фінансового та фондового ринків, розвитку фінансово-кредитної системи держави, впливу міжнародних фінансово-економічних інститутів, розвитку інфраструктури фінансових інститутів, тощо - вимагає створення системи моніторингу та залучення кваліфікованих фінансових аналітиків з метою об'єктивного аналізу та оцінки тенденцій і наслідків макроекономічних процесів. Причому важливо визначатись з питаннями, які можуть вирішувати фахівці-аналітики підприємства, а в якому разі варто залучати зовнішніх експертів.

Таблиця 1 – Базові принципи організації фінансової безпеки діяльності підприємств

Базові принципи організації фінансової безпеки діяльності підприємств	Зміст принципів
	Виявлення та оцінка впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища та їх синергетичного ефекту
	Визначення та обґрунтування системи індикативних показників, які вказують на загрози діяльності та розвитку підприємства
	Чітке визначення об'єктів (структурних підрозділів, фінансових складових, тощо) та класифікації загроз, які частково чи суттєво впливають на їх надійність та фінансову стійкість підприємства в цілому
	Оперативна зміна організаційної системи управління підприємством
	Урахування ситуаційності появи загроз та створення власного банку можливих загроз в розрізі їх об'єктів та банку можливих варіантів заходів по їх усуненню
	Забезпечення міждисциплінарного підходу до виявлення та усунення загроз, який включає аспекти правового, фінансово-економічного, інформаційного, соціально-психологічного характеру. тощо
	Дотримання політики стратегічної послідовності при впровадженні інвестиційно-інноваційних програм, яка повинна враховувати як власне адаптивні чи агресивні наміри самого підприємства, так і дзеркальну поведінку контрагентів
	Постійне інформування та навчання фахівців фінансово-економічних підрозділів підприємства, щодо методичних особливостей фінансових інновацій, правових проблем та організаційних заходів по їх впровадженню.
	Формування дієвого механізму фінансової захищеності підприємства, який ґрунтується на засадах системності, комплексності, об'єктивності, послідовності, динамічності, оптимальності, конструктивності.

Захист фінансової безпеки від факторів внутрішнього середовища диктується проблемами взаємозв'язку та узгодження загальної стратегії діяльності та розвитку підприємства з можливостями забезпечуючого їх інвестиційного та фінансового потенціалу.

З метою забезпечення досягнення стратегічних цілей підприємства слід періодично співставляти результати аналізу впливу окремо зовнішніх та внутрішніх факторів і їх спільної дії. Такий підхід вимагає, при необхідності, корегування як стратегічних, так і тактичних його намірів

Принцип 2. Враховуючи багатоаспектність категорії фінансової безпеки, складність взаємозв'язків і взаємозалежності різних її елементів, не можна відразу визначити усі проблемні питання і, тим більше, пропонувати однозначні заходи їх

усуненню. У даному випадку доцільно визначатись із системою індикативних показників, які мають суттєве значення та вплив на підтримку діяльності та усталеного розвитку діяльності виробних систем.

В економічній літературі мають місце різні підходи до формування системи індикаторів економічної безпеки, при цьому критерії фінансової безпеки найменш досліджені. На нашу думку, до їх числа слід віднести, перш за все, ключові ресурсні та результативні індикатори, які характеризують стабільність економічної системи держави (і навіть її ладу) в цілому та окремих її регіонів - як характеристики розвитку суспільно-економічних процесів на макрорівні. Такі характеристики мають суттєве значення для суб'єктів господарювання в формі фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур виробничого спрямування, оскільки вони характеризують динамічність розвитку фінансово-економічного механізму держави, його адаптивність та результативність впливу на інфляційні процеси, стабільність національної валюти, розвиток зовнішньоекономічних відносин в фінансово-кредитній, правовій та торгівельній сферах. До системи індикативних показників, що формуються на рівні суб'єктів господарювання, повинні входити як такі, що документально фіксуються в системі організованого на підприємстві фінансового, управлінського, статистичного та оперативного обліку, так і прогностичні значення часткових та інтегральних показників, які отримуються з використанням економіко-математичного моделювання та прогнозування. При цьому в системі фінансового менеджменту підприємств слід звертати особливу увагу та відслідковувати динаміку фінансового стану фінансових інститутів, контрагентів по системі техніко-технологічних зв'язків, посередників тощо.

Принцип 3. Стратегія фінансової безпеки повинна чітко визначати об'єкти та рівень загроз на них, що спричиняються діями зовнішнього та внутрішнього середовища і способи забезпечення безпеки кожного об'єкта.

При цьому слід мати на увазі, що не для всіх об'єктів можливо встановлення кількісних характеристик рівня загроз. Це пов'язано з тим, що класифікація загроз має також якісні характеристики-ознаки. До них слід віднести такі пари загроз: явні - неявні; реальні - віртуальні; зовнішні - внутрішні; об'єктивні - суб'єктивні; спонтанні (випадкові) - такі, що характеризуються цілеспрямованістю; такі, що можна усунути - такі, що на даний час не можна усунути; одноаспектні (прості) - багатоаспектні (складні); такі, що мають в своїй основі симетричну чи асиметричну інформацію; тимчасові - постійно діючі (тобто коротко - чи довгострокового періоду дії); прогресивні - дегресивні; такі, що вимагають розробки заходів та організації постійного моніторингу - такі, що вимагають періодичної діагностики.

Складність визначення характеру загроз фінансовій безпеці підприємств полягає в тому, що вони є результатом мотивів та дій різних суб'єктів: держави, фінансових установ, контрагентів - суб'єктів господарювання.

За результатами визначення характеру загроз слід визначатись з головними наслідками їх впливу. При цьому загрозам, що мають перспективний та латентний характер, слід давати якісні і, при можливості, прогностні кількісні характеристики вірогідності їх появи. Для характеристик загроз, що можуть вплинути на рівень фінансового стану та фінансові результати в поточному календарному періоді слід визначати варіативні (в межах координат: максимум-мінімум) кількісні оцінки.

Принцип 4. Забезпечення фінансової безпеки діяльності та розвитку підприємства не повинно розглядатись як проблема одного функціонального підрозділу підприємства. На стан фінансової безпеки впливають рішення, що приймаються на всіх рівнях системи управління (по системі вертикально-ієрархічних та функціонально-горизонтальних зв'язків). Тому при організації дієвої системи організації фінансової безпеки слід приймати до уваги особливості організаційно-управлінської структури управління і оперативно змінювати її.

Принцип 5. Враховуючи множинність та різноплановість чинників, що впливають на фінансову безпеку підприємств, а також їх ситуативну природу, в кожній організації слід створювати власний банк можливих загроз в розрізі їх об'єктів та банк можливих варіантів заходів по їх усуненню. Особливо дієвим при цьому є розробка банку заходів, що носять попереджуючий превентивний характер. Не викликає сумнів створення такого банку і з огляду на забезпечення оперативності прийняття рішень в системі поточного реагування на певну фінансову чи виробничо-господарську ситуацію.

Принцип 6. Проблему фінансової безпеки, як складової частини економічної безпеки підприємства в цілому, слід розглядати та вирішувати, базуючись на міждисциплінарному підході, який включає в себе, перш за все, аспекти правового, фінансово-економічного, інформаційного, соціально-психологічного характеру.

Усі методи та організаційні форми захисту не повинні виходити за межі чинного законодавства, оскільки в кінцевому випадку недотримання цієї вимоги призводить до затяжних судових та арбітражних процесів, які підривають не тільки фінансово-економічні, а й морально-етичні позиції підприємства на бізнесовому просторі.

Особливо слід зауважити, що фінансово-економічна безпека діяльності та розвитку господарюючих суб'єктів нерозривно пов'язана із загальною стратегією та тактикою діяльності та розвитку підприємства, яка формується, насамперед, такими складовими їх політики як маркетингова, інвестиційно-інноваційна, кадрова, інформаційна тощо, ефективність функціонування яких забезпечується властивими їм методами та інструментами.

Принцип 7. У процесі управління інвестиційними та фінансовими ресурсами фінансовими ресурсами слід дотримуватись політики стратегічної послідовності, яка повинна формуватись на принципах адаптивної та агресивної поведінки суб'єкта господарювання.

Така послідовність повинна враховувати аспекти адаптивності підприємства до зміни зовнішніх умов господарювання, не виключаючи при цьому впровадження інноваційних агресивних заходів в межах дотримання правового законодавства. Поєднання двох вказаних підходів не суперечить прийнятій у світовій практиці фінансового менеджменту політиці формування консервативної та прогресивної політики управління фінансовими ресурсами суб'єктів ринкового середовища: держави, кредитно-фінансових інститутів, окремих підприємств та їх об'єднань.

Принцип 8. З метою активізації та досконалого використання нових фінансових інструментів, що впроваджуються на вітчизняному фінансовому ринку та в практику суб'єктів господарювання, організувати систему постійного інформування, навчання та підвищення кваліфікації фахівців фінансово-економічних підрозділів підприємства з метою оволодіння методичними прийомами використання фінансових інновацій, правовим інструментами їх забезпеченням та ефективною системою організаційних заходів їх впровадження. При цьому значну увагу слід звертати на особливості аналізу та оцінки фінансових ризиків, пов'язаних із впровадженням кожного нового інструменту, їх правовій захищеності, відповідності існуючій ринковій інфраструктурі, перспективам ліквідності фінансових інструментів на вторинному ринку.

Принцип 9. Забезпечення стійкого функціонування та розвитку виробничих систем в умовах динамічного ринкового середовища вимагає створення дієвого механізму його фінансової захищеності. Формування такого механізму повинно ґрунтуватись на цілісній системі принципів нижчої системи їх ієрархії, до числа яких в першу чергу слід віднести такі: системність, комплексність, об'єктивність, послідовність, динамічність, оптимальність, конструктивність.

Принцип системності передбачає створення у системі управління підприємстві підсистеми підтримки управлінських рішень. Її основним завданням є формування механізму адаптивності всіх підрозділів до фінансових загроз.

Принцип комплексності вимагає конкретизації та узгодженості дій кожного підрозділу: відділів постачання, збуту, маркетингу, техніко-технологічного проектування тощо з виокремленням та конкретизацією дії для унеможливлення, уникнення чи подолання загроз.

Дотримання принципу об'єктивності якісної та кількісної оцінки факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть стати (чи стають) загрозою для подальшої діяльності підприємства вимагає створення на підприємстві професійного аналітичного підрозділу

Принцип послідовності повинне ґрунтуватись на виважених, спланованих за календарним графіком діях, які визначаються адміністративною ієрархічною організаційною структурою управління підприємством.

Враховуючи те, що забезпечення фінансової безпеки діяльності підприємства залежить від чисельних факторів, які можуть впливати на неї спонтанно, рішення

щодо мінімізації повинні прийматись в найкоротший термін, чому можуть сприяти заходи, попередньо розроблені та занесені до спеціального їх банку .

Механізм фінансової захищеності підприємства повинен враховувати той факт, що для запобігання чи при усуненні спонтанних загроз підприємство нестиме певні витрати. Змістом принципу оптимальності у цьому випадку є порівняння сум втрат від реалізації заходів по усуненню загроз із сумою втрат від реалізації конкретної загрози.

Принцип конструктивності вимагає не скільки відображення реального оточення підприємства, скільки створення, прогнозування перспектив майбутнього, тобто його прогнозування (футурології). Впровадження цього принципу в систему формування фінансової безпеки для підприємства є найбільш не забезпеченим методично фактором його розвитку.

Висновок. Викладені принципові положення щодо забезпечення фінансової безпеки діяльності підприємств ми не розглядаємо як виключні. Їх можна покласти в основу наукової теоретико-методологічної та практичної дискусії. Сутність запропонованого автором підходу полягає у декомпозиції проблемних напрямків формування фінансової безпеки підприємств. В подальшому передбачається продовження дослідження шляхом узагальнення закономірностей та конкретизації інструментів, які доцільно використовувати в разі виникнення конкретних загроз безпечній діяльності та стійкого економічного розвитку підприємств.

Список літератури: 1. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, схвалена Верховною Радою України 16 січня 1997 року. 2. Андрощук Г.А., Драйнев П.П. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны. - Монография. - Киев.: Издательский дом «Ин Юре», 2000. - 400 с. 3. Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва // Матеріали науково-практичної конференції «Недержавна система безпеки підприємства як суб'єкт національної безпеки України». – К. : Видавництво Європейського інституту, 2003. – 480 с. 4. Барановський О.І. Фінансова безпека: Монографія. Інститут економічного прогнозування. - К.: Фенікс, 1999 - 338 с. 5. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки та шляхи запобігання. Монографія. – К.6 Київ.нац.торг-екон. ун-т, 2009.- 754 с. 6. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. 2-е изд. – К.: Эльга, 2009. – 776 с. 7. Дудка Ю.П. Стратегія подолання ризиків та загроз економічної безпеки України в глобалізованій економіці / Ю.П. Дудка // Економіка та держава. – 2009. – № 3. – С. 23 – 28. 8. Козаченко Г.Б., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. - К.: Лібра, 2003.-280 с. 9. Концепции безопасности. Кн.1/ [сост. Бурыйшев В. С., Лутаев И. В., Прохоров С. Л.]. – К. : А-ДЕПТ, 2005. – 364 с. 10. Кириченко А.А. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці / А. А. Кириченко, Ю. Г. Кім // Актуальні проблеми економіки. – № 12 (90). – 2008. – С. 53 – 65. 11. Медведєва І.Б. Діагностування як складова процесу управління фінансовою безпекою підприємства / І.Б. Медведєва, М.Ю. Погосова // Економіка розвитку. – 2008. – № 1(45). – С. 75 – 78. 12. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / [Гесць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І.]; за ред. В. М. Гейця. – Х. : ІНЖЕК, 2006. – 240 с. 13. Мунтян В.І. Економічна безпека України, - К., ВЦПК, 1999.- 462 с. 14. Погосова М. Ю. Методичний підхід до діагностування рівня фінансової безпеки суб'єкту господарювання // У кн.: «Теоретико-методичне забезпечення управління фінансовою діяльністю підприємств: монографія» / Л. С. Мартюшева, І. Б. Медведєва, М. Ю. Погосова [та ін.] – Х. : АдВА, 2009 – С. 54 – 66. 15. Погосова М. Ю. Діагностування впливу загроз мікро- та макросередовища на фінансову безпеку підприємств / М. Ю. Погосова // Управління фінансами в умовах вступу до СОТ : зб. мат-лів Всеукр. наук.-практ. конф. – Х. : ХНЕУ. – 2009. – С. 118 – 121. 16. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія / С. М. Шкарлет. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 432 с.

Подано до редакції 27.01.2011